

"אֵיכָה" ?!

- א. פתיחה
- ב. היסטוריה של האמונה
האנושות מאבדת את הקשר של עם הא-ל
מסעו הרוחני של אברהם אבינו
מן המסע הפרטי, לייעודה של האומה
שותפים לדרך
ג. מדע ואמונה
יחסי דת ומדע
שאלת הבריאה
- ד. המדע כמנוע לאמונה בא-ל אחד
תפיסות הבסיס של המדע
המדע המודרני והסינים
אמונתם הדתית של אנשי מדע
- ה. ומה הלאה?!

א. פתיחה

האמן והיוצר שולי רנד בשירו "אייכה" (מילים ולחן), עוסק בעולמו הרוחני של "איש האמונה" ובקשר הרוחני שלו עם א-לוהיו. מוסיף הוא בחושך לחתור "יְשׁוּאָל וּמִבְקָשׁ וְכֹסֶף! אֵיכָה?!"

א-לוהי, "אֵיכָה" ?!

במאמר זה נבחן את הקשר הרוחני בין האדם לא-לוהיו לאורך ההיסטוריה האנושית באספקלריית הדורות, תוך התייחסות גם למקומו של המדע והתפיסה המדעית בהקשר זה.

ג. היסטוריה של האמונה

האנושות מאבדת את הקשר של עם הא-ל

אדם הראשון הכיר את א-לוהיו – הא-ל הבורא והיוצר, פגש בו ודיבר אתו, התברך על ידו ואף נענש מידי. כל חייו ומעשיו, נסובו סביב הקשר שלו עם א-לוהיו.

אולם, קשר מיוחד זה אבד מהר מאוד. בימיו של אנוש, נכדו, החלה האנושות לעבוד עבודה זרה.

וְלִשְׁתַּגֵּם הוּא יָלַד בֶּן וַיִּקְרָא אֶת שְׁמוֹ אֲנוֹשׁ אֲזַי הוֹחֵל לְקַרְא בְּשֵׁם ה': (בראשית ד', כו)

השם והמעמד הרוחני העליון והנעלה לו זכה ריבונו של עולם, התחלל והפך לחולין. האנושות החלה לקרוא לאנשים ולחפצים בשמו של הקדוש ברוך הוא, לעשות עבודה זרה ולקרותן א-לוהות (רש"י שם).

הרמב"ם בפתח הלכות עבודת כוכבים מסביר כיצד זה קרה. כיצד איבדה האנושות את הדבר החשוב לה ביותר – את הקשר הרוחני עם בעל הבית – הא-ל הבורא והיוצר.

בימי אנוש טעו בני האדם טעות גדול ונבערה עצת חכמי אותו הדור, ואנוש עצמו מן הטועים היה. וזו היתה טעותם, אמרו הואיל והא-להים ברא כוכבים אלו וגלגלים להנהיג את העולם, ונתנם במרום וחלק להם כבוד, והם שמיים המשמשים לפניו, ראויין הם לשבחם ולפארם ולחלוק להם כבוד, וזהו רצון הא-ל ברוך הוא... (רמב"ם הלכות עבודת כוכבים א', א)

כשם שחובה עלינו לכבד את ריבונו של עולם, כך עלינו לכבד את משמשיו ומשרתיו, צבא השמים, כחלק מעבודתו וכבודו של הא-ל. כך טענו חכמי אותו הדור, הטועים.

מכאן ואילך, הידרדרה האנושות במדרון החלקלק מן האמונה בה' אל העבודה הזרה. הכבוד שחלקו בני האדם לצבא השמים כחלק מן האמונה בא-ל הבורא והיוצר התחלף בעבודה זרה, והעם החל לייחס לכוכבים ולמזלות כוחות עצמאיים ולהפוך אותם לאלילים שיש לעבוד אותם, להקריב להם ולהשתחוות להם, וחשב שהם המשפיעים עלינו וקובעים את גורלנו.

וכיון שארכו הימים נשתכח השם הנכבד והנורא מפי כל היקום ומדעתם ולא הכירוהו, ונמצאו כל עם הארץ הנשים והקטנים אינם יודעים אלא הצורה של עץ ושל אבן וההיכל של אבנים שנתחנכו מקטנותם להשתחוות לה ולעבדה ולהשבע בשמה... (שם, ב)

ולא היה עוד שום אדם שהיה מכיר ויודע את א-לוהיו!

כך איבדה האנושות את הקשר הרוחני עם א-לוהיה. קשר שנשמר עוד רק על ידי יחידי סגולה, כגון חנוך ומתושלת, נח, שם ועבר (שם).

נעיר כי האיסור לעבוד עבודה זרה הוא אוניברסלי – כלל עולמי ומקיף את האנושות כולה כחלק מן הקוד האתי הבסיסי של האנושות – שבע מצוות בני נוח.

מסעו הרוחני של אברהם אבינו

מי שחידש את הקשר והתקשורת האבודים של האנושות עם א-לוהיה היה אברהם אבינו, ששוטט בדעתו, חקר ובדק והגיע למסקנה שיש לעולם א-לוה ומנהיג "והוא ברא הכל ואין בכל הנמצא א-לוה חוץ ממנו. וידע שכל העולם טועים... " (שם, ג).

אברהם לא שמר את תובנה זו רק לעצמו, והחליט להפיץ ולשווק אותה בעולם כולו.

לא קל לשכנע עובדי אלילים להאמין בא-ל אחד. א-ל שאין לו גוף ולא דמות הגוף, לא צורה ולא מראה, אי אפשר לגעת בו וקשה להרגיש אותו. אולם אברהם לא ויתר, ופתח בסדרת ויכוחים עם בני עירו, אור כשדים, כשהוא טוען שהדרך בה הם הולכים אינה דרך האמת, ושאין ראוי לעבוד אלא לא-לוה העולם, ולו בלבד ראוי להשתחוות ולהקריב ולנסך (שם).

זאת ועוד. "וראוי לאבד ולשבר כל הצורות (הפסלים) כדי שלא יטעו בהן כל העם... " (שם). אברהם לא רק דיבר, אלא גם עשה, והחל לשבר פסלים וצלמים. כך מצא אברהם אבינו את עצמו ניצב מול ונגד האנושות כולה.

כאשר טענותיו ומעשיו של אברהם אבינו הגיעו לאוזניו של המלך נמרוד, הוא דרש מאברהם לחזור בו מאמונתו להשתחוות לאש. אברהם סירב, ונמרוד ניסה להוציאו להורג, אך אברהם ניצל בנס וברח לחרן.

כעת החל אברהם להפיץ את תורתו ואמונתו, וליצור תנועת תשובה הסוחפת אליה רבים וטובים שהצטרפו לדרכו.

... והיה מהלך וקורא ומקבץ העם מעיר לעיר ומממלכה לממלכה, עד שהגיע לארץ כנען והוא קורא, שנאמר "ויקרא שם בשם ה' א-ל עולם" (בראשית כ"א, א, לג). וכיון שהיו העם מתקבצין אליו ושואלין לו על דבריו, היה מודיע לכל אחד ואחד כפי דעתו עד שיחזירוהו לדרך האמת. עד שנתקבצו אליו אלפים ורבבות, והם אנשי בית אברהם, ושחל בלכם העיקר הגדול הזה וחבר בו ספרים... (שם)

מן המסע הפרטי, לייעודה של האומה

מפעלו זה של אברהם – לשאת את העניין הא-לוהי (כלשונו של רבי יהודה הלוי בספר הכוזרי) עבר לזרעו, ליצחק וליעקב ולזרעם לדורות. וכך הפך המפעל הפרטי של אברהם ובניו ממפעלם של יחידים, למפעלה ולייעודה של האומה הישראלית לדורות, עד ימינו אנו.

והיה הדבר הולך ומתגבר בבני יעקב ובנלויים עליהם, ונעשית בעולם אומה שהיא יודעת את ה'.

(שם)

דברי ימי אומתנו, האומה הישראלית, רצופים קשיים ומאבקים, גלות וגאולה. אולם, התפקיד והייעוד שלנו הוא "לדעת את ה'", לשאת את העניין הא-לוהי ו'לשווק' את שמו של הקב"ה באנושות כולה.

שלוש פעמים ביום אנו חותמים את תפילותינו בתפילת "עלינו לשבח". תפילה שכל כולה ציפייה ליום בו האנושות כולה תעזוב את העבודה הזרה ותכיר בריבוננו של עולם כבעל הבית היחיד בעולמו. כא-ל היחיד, הבורא, היוצר והמשיג בעולם כולו.

תפילה ובה הקריאות "להעביר גילולים מן הארץ", "לתקן עולם במלכות ש-די", "ויקבלו כולם את עול מלכותך", ותפילה ליום בו רק ה' יהיה למלך על כל הארץ.

אכן, לא פלא שקריאה זו להשבת ימיה של האנושות כימי קדם, לימיו של אדם הראשון, ימים בהם האנושות כולה הכירה את א-לוהיה, מהווה את הפתיחה למעמד המלכת הקב"ה בעולם – תפילת המלכויות של ראש השנה.

זאת ועוד. מעמד ברית המילה הוא מעמד של חידוש הברית הפרטית והכללית של כל איש מישראל עם א-לוהיו, לו ולזרעו לדורות. ובחתימתו של מעמד חשוב זה, אנו אומרים את תפילת "עלינו לשבח", תפילה שכל כולה אומרת ברית, ייעוד ושליחות של אמונה.

אולם, תפילת "עלינו לשבח" אינה רק תפילה או משאת נפש, אלא יעד רוחני שעל כל אחד ואחד מאתנו לשאוף אליו ולעשות ככל יכולתו למען הצלחתו.

שותפים לדרך

בעיון מעמיק נגלה, שעם ישראל אינו ניצב בודד במערכה. גם לדתות המונותאיסטיות האחרות המאמינות בא-ל אחד – הנצרות והאסלם, יש חלק חשוב במאבק נגד האלילות בעולם, כדברי הרמב"ם:

"איפה"?

וכל הדברים האלו של ישוע הנצרי ושל זה הישמעאלי שעמד אחריו (מוחמד) אינן אלא לישר דרך למלך המשיח, ולתקן את העולם כולו לעבוד את ה' ביחד.
(רמב"ם הלכות מלכים י"א, ד)

גם אם אנו חלוקים מרה עם הדתות הללו ואיננו מקבלים את אמונותיהן, לא את אמונות השיתוף וההגשמה הזרות של הנצרות ולא את מוחמד כנביא, עדיין יש בדתות אלה אמונה בא-ל בורא יוצר ומנהיג וממד אנטי-אלילי חזק. ואכן, במקומות בהן דתות אלה התפתחו והתקיימו, נעלמה לה עבודת האלילים. דתות אלה פינו את עבודת האלילים ויישרו את הדרך לקראת היום בו יתקיים:

וְהָיָה ה' לְמֶלֶךְ עַל כָּל הָאָרֶץ בַּיּוֹם הַהוּא יְהִי ה' אֱלֹהֵי וְשֵׁמוֹ אֶחָד: (זכריה י"ד, ט)

שותף נוסף לדרך זו כיום הוא המדע, ועל כך נרחיב בהמשך מאמר זה. אולם לפני כן, כמה הקדמות קצרות.

ג. מדע ואמונה

יחסי דת ומדע

במשך שנים רבות שררה בעולם התפיסה כי הדת והמדע הן צרות וצוררות, האויבות זו את זו. הדברים הגיעו לידי כך שהממסד הנוצרי נלחם בתאוריות מדעיות שלא עלו בקנה אחד עם אמונתו, צנזר פרסומים מדעיים, רדף אחר מדענים, ואף העלה על המוקד את ג'ורדאנו ברונו בשנת 1600 לספירת האומות ככופר, בעוון אמונתו בתורת קופרניקוס, שטענה כי כוכבי הלכת סובבים סביב השמש, וכי כדור הארץ אינו מרכז העולם. נעיר כי המדען הידוע גלילאו גליליי, ניצל מגורל דומה, רק בגלל קרבתו האישית לאפיפיור. על רקע זה, קל להבין את החשדנות והעוינות ששררו במהלך השנים בין אנשי המדע לאנשי הדת.

כאן המקום להעיר כי היהדות תופסת את יחסי הדת והמדע באופן שונה לגמרי. גם אם לפי תפיסתנו האדם והעולם הם מרכז הבריאה, העולם נברא כדי שנקיים כאן תורה ומצוות ונעבוד את ה' והאדם הוא נזר הבריאה, עיקר הבריאה ומטרתה, אין זה מחייב שכדור הארץ יהיה מרכזה הפיזי של מערכת צבא השמים.

שאלת הבריאה

תיאור הבריאה המופיע בתורה עוסק בבריאה של יש מאין, בבחינת "ויאמר א-לוהים יהי... ויהי...". תיאור זה עמד בסתירה לתפיסה המדעית של חוק שימור החומר,

תפיסה שנוסחה במאה השמונה עשרה על ידי אנטואן לבואזיה, אבי הכימיה האנליטית, שאמר:

שום דבר אינו נוצר על ידי האדם או הטבע. ואפשר להניח כמושכל ראשון שבכל פעולה שווה כמות החומר הקיימת לפני הפעולה לזו שאחריה.

(הנרי מ' לסטר, הרקע ההיסטורי של הכימיה, 1966, עמ' 163)

החוק טוען כי החומר יכול לשנות מצב צבירה ממוצק לגז או להפוך לאנרגיה, אולם הסך הכולל של החומר על כל מופעיו, יישאר תמיד ללא שינוי.

בשנת 1948 הציעו ג'ורג' גאמוב ואחרים את תאוריית המפץ הגדול המסבירה את יצירת העולם. לטענתם, הופיע מאי שם כדור אש קדום שהתקרר והפך למסה, שהפכה עם הזמן בתהליכים שונים לכדור הארץ כפי שהוא מוכר לנו היום.

איך האור הפך לחומר? באופן פשטני ניתן לומר, שאנרגיה (E – אש וחום), יכולה להפוך למסה (m – חומר), לפי היחס $E = mc^2$ (c – מהירות האור), כפי שגילה אלברט איינשטיין. בעוד שבפיצוץ אטומי אנו לוקחים חומר בקיע והופכים אותו לאנרגיה, הרי שבריאת העולם הייתה כנראה תהליך הפוך – האנרגיה והאור הפכו לחומר.

הקוסמולוגים (מדענים העוסקים במבנה היקום וביצירתו) והפיזיקאים, רואים בהופעת כדור האש רגע ראשוני ומיוחד, רגע שחוקי הטבע המוכרים לנו לא חלים עליו. חוקי הטבע המוכרים לנו, החלו להתקיים רק לאחר המפץ הגדול. וממילא אין בתאוריה זו, משום סתירה לחוק שימור החומר והאנרגיה.

זאת ועוד. הפסוק הראשון הפותח את הבריאה עוסק בבריאת האור. אור שאינו קשור לשמש או לירח ולשאר גרמי השמים, שהרי אלה טרם נבראו: "ויאמר א-להים יהי אור ויהי אור" (בראשית א', ג). ואולי אור זה הוא אותו אור שהפך אחר כך למסה וממנו נוצר העולם (במאמרו של הקב"ה)¹.

ד. המדע כמנוע לאמונה בא-ל אחד

בראשית המאמר טענתי, כי כיום המדע תומך באמונה בא-ל אחד ואינו עולה בקנה אחד עם התפיסה האלילית. כעת, לאחר ההקדמות הבה נעסוק בלב לבו של העניין מן ההיבטים הבאים:

1. פרופ' נתן אביעזר, בראשית ברא בריאת העולם על פי התורה והמדע, הוצאת אוניברסיטת בר אילן, 1994.

א. תפיסות הבסיס של המדע.

ב. סיפורו של עולם המדע הסיני.

ג. אמונתם הדתית של אנשי המדע.

תפיסות הבסיס של המדע

במדעי הטבע, אנו עוסקים בהבנת דרכי פעולתו של הטבע, תוך ביצוע מחקרים, תצפיות וניסויים. בבסיס פעולתו של המדע עומדת הנחת המוצא האומרת שבטבע טבועה חוקיות של התנהגות קבועה החוזרת על עצמה, והיקום מתנהג לפי כללים קבועים. אם לא כן, אם הכול אקראי ומקרי, אין כל ערך לתצפיות ולניסויים.

המדע אכן מחפש את החוקיות ומנסה לנסח ולהגדיר אותה, כדי שיהיה ניתן לבצע בעזרתה חיזוי וניבוי של התופעה ותוצאותיה. כמובן שעל תפיסה זו להיבחן במבחן התוצאה, כפי שאכן קורה בפועל.

הגישה המדעית היא גישה מכלילה המחפשת את השווה והדומה בין תופעות הטבע השונות כדי לאחד אותן תחת אותו חוק, בעוד שהתפיסה האלילית הפוכה לגמרי. תפיסה המפרידה ומבדילה ומעמידה את היקום כולו תחת שליטתם של אלילים שונים.

בתקופה שלפני ניוטון, חשבו בני האדם כי העולם מתנהג באופן גחמני. הוא נשלט בידי אלים, והם משנים את חוקי הטבע כרצונם.

לקראת סוף המאה ה-17, ניסח ניוטון את שלושת חוקי המכניקה הניוטונית הבסיסית. חוקים שמהם עולה כי בין אם אתה מגלגל כדור על מישור משופע, או יורה כדור תותח, או אפילו מחשב את מסלולו של כוכב בשמים, כולם מצייתים לאותם חוקי יסוד, שהם קבועים וקיימים. תגליותיו של ניוטון הכניסו סדר בראיית האדם את היקום, ונתנו מכה ניצחת לתפיסות האליליות שעדיין רווחו. במהלך זה, תרם ניוטון רבות להבנה, שהיקום כולו, מתנהג לפי אותם חוקי טבע.

המלבי"ם בביאורו לתהילים, מזכיר תגלית זו, כדי להראות שאכן: "ה' אדנינו, מה אדיר שמך בכל הארץ", וזאת, מתוך ההתבוננות ב"הודך על השמים" (תהילים ח', ב):

ועתה הנה סיבוב הכוכבים כולמו בנוי על חק אחד טבעי, הוא כוח המשיכה המשותף לכל החומר, וחק הזה בעצמו אשר בו ועל ידיו תמשוך הארץ אליה את הגופים

הקטנים אשר סביבה, ואשר על ידו יפול האבן הנזרק למעלה לארץ, הוא עצמו ימשוך את הגופים הגדולים זה לזה, ועפ"י חוקי התנועה והמאכאניק (מכניקה) המשותפים לכל הגשמים (גופים), בארו החוקרים האחרונים כל מלאכת השמים וסיכוב הכוכבים כנודע בספריהם, עד שנאמר כי חכמה אחת והמצאה אחת אשר שם היוצר בטבע החומריים כולנה, הוא סבת מהלך צבא השמים ותנועותיהם. (מלבי"ם, שם)

מתברר, כי חוקי הטבע הם אחידים ותקפים ביקום כולו, בשמים ובארץ. ואם היקום הוא אחד, הרי שגם מקורו הוא אחד – הקב"ה.

דברים דומים אמר לואי פסטר אבי המיקרוביולוגיה (1822-1895):

המבט הראשון, המכוון לעולם, אינו מגלה בו אלא שוני ורבגוניות, רבוי התופעות. כשמבט זה מואר ע"י המדע – ע"י המדע שמקרב את האדם לא-לוהים – הפשטות והאיחוד זוהרים מכל עבר. (אהרן צ'רניבסקי, בין מדע ודת, תל אביב, 1965, עמ' 31)

על כגון דא אמר הרב אברהם יצחק הכהן קוק, רבה הראשי הראשון של ארץ ישראל:

כשהחקירה המדעית הולכת ומוצאת דיוקים מכוונים בתוך העלילות כולן של התווה ובהו... הולכת בזה חכמת מעשה בראשית להיות יותר ויותר חכמה גלויה שנדרשת רבבים, ושנותנת מחיה לרוחות רבים. (אורות הקודש חלק א, עמ' ו)

כאשר המדע מגלה לנו את הסדר שביקום ("דיוקים מכוונים") המסתתר בתוך ה"תווה ובוהו" (לכאורה), הוא מאפשר לנו לראות את הקב"ה ונותן ל"איש האמונה", חיים רוחניים.

אותו רעיון אמר גם הרב מנחם מנדל שניאורסון – האדמו"ר מלובביץ':

בעבר, דימו שכל אחד מכוחות הטבע הוא כח נפרד בפני עצמו, והחומר של כל מציאות בעולם מורכב מכמה יסודות שונים; אך ככל שמתפתח המדע של חכמות העולם, כך מגיעים יותר ויותר להכרה שריבוי ופירוד זה של מרכיבי היסודות הוא ענין חיצוני בלבד... וזה מעורר לכך שלאמיתו של דבר אין אחדות זו שונה מהאחדות הפשוטה של אלקות. (שערי אמונה, עמ' ע-עא)

כך הופך העולם להיות 'כלי' להכרה במציאות ה' ואחדותו. מתברר, כי התורה והמדע אינן צרות זו לזו. אלא הולכות זו בצד זו שלובות זרוע.

המדע המודרני והסינים

במשך שנים רבות, היו הסינים אדוני הטכנולוגיה בעולם העתיק. הנייר, הדפוס, הצבעים ואבק השרפה הם רק חלק מהטכנולוגיות הרבות שפותחו על ידי הסינים.

אולם, ראה זה פלא. במהלך המאמץ של האנושות לפענוח והגדרת חוקי הטבע, נשארו הסינים מאחור. בימי הביניים, החלו המדענים לפענח את חוקי הטבע ולפצח את סודותיו. המכניקה והחשמל, הכימיה והפיזיקה, החלו לקרום עור וגידים, חוקים ונוסחאות. ואילו הסינים, פשוט נעלמו מהתמונה. המדע התקדם והם נשארו מאחור.

הסינים לא היו שותפים בהתפתחות האדירה של מדעי הטבע. מדוע ולמה? האם הם נרדמו בשמירה? מדוע אבירי הטכנולוגיה נעלמו מן המפה ברגע לידת המדע המודרני?

הסינים הם עובדי אלילים, המאמינים שהעולם מונהג על ידי אלים רבים, כשלכל אחד מהם יש תחום שליטה אחר. כל עוד היה מדובר בטכנולוגיה ובמדע יישומי, הצליחו הסינים לנצל את תופעות הטבע לשימושם. אולם, ברגע שהמדע פנה לניסיון להבין את מהות הדברים, התברר כי כדי להבין ולהעמיק, יש צורך בראייה אינטגרטיבית מחברת, המוצאת את המשותף והשווה בין תופעות הטבע השונות.

הסינים, שעל פי תפיסת עולמם היקום מונהג על ידי אלים רבים, לא הצליחו להפעיל ראייה אינטגרטיבית מאחדת, ולכן לא ראו את הקשר בין הכימיה לפיזיקה ובין כוח הכבידה לתנועת הכוכבים, שהרי לשיטתם, רשויות שונות המה. בראייתם הם, העולם נשלט על ידי כוחות רבים, ללא כל קשר ביניהם. ראייה זו פגעה ביכולתם המדעית להבין וליצור את הקשרים וההקשרים בין התופעות השונות, ולכן הם נשארו שנים רבות לוטים בערפל של העבודה הזרה ושל הבורות המדעית כאומה נחשלת.²

אמונתם הדתית של אנשי מדע

ראינו כיצד שימש המדע ככלי במסע לחיפוש אחר הא-ל. כאן המקום לציין, כי הדברים לא נולדו מעצמם. מדענים וחוקרים רבים, ראו בעבודתם המדעית שליחות דתית, ואמונתם הייתה המנוע והמניע מאחורי עבודותיהם ומחקריהם.

מלומדים מופלגים יוצרי מדע אמתיים, עסקו בד בבד עם עבודתם המדעית גם בתאולוגיה – הפילוסופיה של הדת. ובהם: בויל, פסקל, ניוטון, לייבניץ, אמפר, פריסטלי, גרסמן, אוילר, גיאורג קנטור, קרוניקר ורבים נוספים.

---

2. מתוך פרופ' הרב אברהם קושלבסקי, מפגשים בין יהדות מדע וטכנולוגיה, תשס"א, עמ' 144-141.

החקירה התאולוגית-דתית, לא הייתה עבורם עיסוק צדדי, אלא עיסוק מהותי לא פחות מן המדע (בין מדע ודת, עמ' 8-9). על כך כבר אמר מקס פלנק (1858-1947), פיזיקאי מאבות תורת הקוונטים, שהוגי הדעות הגדולים ביותר של כל הדורות היו בעלי נפש דתית (בין מדע ודת, עמ' 18).

הבה נציין כמה מהמדענים שראו בעבודתם המדעית שליחות דתית, ואמונתם הייתה המנוע והמניע מאחורי עבודותיהם ומחקריהם.

1. אייזיק ניוטון (1643-1727), הפיזיקאי הידוע, ראה את עבודתו המחקרית והמדעית כקריאה בספר הטבע שאותו כתב א-לוהים. במובן מסוים, הוא ראה את עצמו ככוהן של הטבע (מלווין בראג, המדענים הגדולים, תל אביב, 2004, עמ' 93).

2. מייקל פרדיי (1791-1867), כימאי ופיזיקאי בריטי מחוקרי החשמל הראשונים, האמין שעיקר עניינו בעבודתו המדעית הוא בהבנת העולם שיצר הא-ל, והדחף שלו לחקור את הטבע נבע בעיקר מהמחויבות הדתית שלו. כשהוא התבונן בטבע, הוא ראה בו את התגלות הא-ל.

3. הנס כריסטיאן אָרסטֶד (1777-1851), מחוקרי החשמל הראשונים, שגילה את הקשר בין החשמל למגנטיות, כתב שורת חיבורים על ההרמוניה בין היופי והמדע. שניהם היו בעיניו יצירי כפיו של הא-ל. "הרוח והטבע הם דבר אחד, שמביטים בו מנקודות מבט שונות" (דן פאלק, היקום על חולצת טריקו, ירושלים, 2006, עמ' 85).

4. פרנסיס קריק (1916-2004), ביולוג ופיזיקאי, זוכה פרס נובל על גילוי מבנה ה-DNA, אמר שאדם ישר, המצויד בכל הידע המדעי הקיים היום, יוכל רק לקבוע שמוצא החיים נראה, במובן מסוים, כְּנֶס. כה רבים התנאים הצריכים להתקיים כדי שיווצרו החיים, עד כי אין מנוס מהמסקנה הברורה, שהעולם נברא על ידי בורא רוחני בעל כוחות שמפעיל את העולם כולו.

5. יוהנס קפלר (1571-1630), מתמטיקאי, פיזיקאי ואסטרונום גרמני, מייסד האסטרונומיה המודרנית, חשב שאת הא-לוהים אפשר להכיר על ידי מעשיו הנגלים בתופעות הטבע וראה את עצמו ככוהן לא-ל עליון – בורא ספר הטבע.

מודה אני לך הבורא והאדון שנתת לי ליהנות ממה שבראת, וששמחתי במעשה ידיך. ראה, הנה סיימתי את מפעל ייעודי תוך שימוש בשיעור הכוחות שהענקת לי. גיליתי לבני האדם את תפארת מעשיך – כאשר תוכל בינתי המוגבלת לתפוס מאי-סופיותם. (Carola Baumgardt, Johannes Kepler Life and Letters, 1951, p. 133)

"אֵיכָה"??

קפלה, שהיה נוצרי לותרני מובהק, חיפש מדי יום ביומו הוכחות לתוכנית הא-לוהית הטמונה בגרמי השמים ובמסלולם. הוא שמח על כך שהודות למאמציו, מהולל שם הא-לוהים באסטרונומיה. (דניאל ג' בורסטין, המגלים, ירושלים, 1989, עמ' 244).

6. בספרו 'רעיונות ודעות' כותב אלברט איינשטיין:

אותה אמונה איתנה, הקשורה ברגש עמוק, בקיומה של תבונה עילאית המתגלית בעולם הניסיון מעצבת את תפיסת הא-לוהים שלי.
(רעיונות ודעות, ירושלים, תשס"ה, עמ' 156)

והרשימה עוד ארוכה.

ה. ומה הלאה!?

פתחנו במסעו האמוני האישי של אברהם. מסע שהפך להיות מסעה ושליחותה של האומה כולה וברית הייעוד שלה, כמתואר בתפילת "עלינו לשבח":

לתקן עולם במלכות ש-די, וכל בני בשר יקראו בשמך, להפנות אליך כל רשעי ארץ,
יכירו וידעו כל יושבי תבל... ויקבלו כולם את על מלכותך.

כולם יודו במלכות ה' בעולם, ויכירו שאין א-לוה כי אם הוא לבדו.

ומובטחים אנו על ידי הקב"ה בידי נביאיו, שכך אכן יהיה לעתיד לבוא:

וְהָיָה בְּאַחֲרֵית הַיָּמִים כְּכֹחַ יְהוָה הָרַב בֵּית ה' בְּרֹאשׁ הַהָרִים וְנִשְׂא מִגְּבְעוֹת וְנִהְרָוּ אֵלָיו כָּל הַגּוֹיִם: וְהָלְכוּ עַמִּים רַבִּים וְאָמְרוּ לָכוּ וְנַעֲלֶה אֵל ה' אֵל בֵּית אֱ-לֹהֵי יַעֲקֹב וְיִרְנְנוּ מִדְּרָכָיו וְנִלְכֶה בְּאַחֲרֵיתָיו כִּי מִצִּיּוֹן תֵּצֵא תוֹרָה וְדָבַר ה' מִירוּשָׁלַם: (ישעיהו ב', ב-ג)
מְלֶאכֶה הָאֲרֶץ דַּעַה אֶת ה' (שם י"א, ט)

עתידה האנושות לשוב לתיקונה הראשון, ובניו של אנוש ישובו לקרוא בשם ה' במהרה בימינו, כאשר גם למדע המודרני יש תרומה חשובה מאוד במסע אמוני זה, כפי שהראינו במאמרנו.

אולם, הדברים רלוונטיים לא רק לאנושות כולה במבט מקרו, אלא אף לכל אחד ואחד מאתנו, במיקרו.

הסקרנות וההתבוננות בעולם הטבע שסביבנו בחי, בצומח ובדומם, על היבטיו השונים – היופי, המגוון העצום והתכנון הגאוני, מביאים את כולנו לתחושה ולהרגשה של:

מָה רַבּוּ מַעֲשֵׂיךָ ה' כָּל־מַעֲשֵׂיךָ עֲשִׂיתָ (תהילים ק"ד, כד)

על כך אומר הרמב"ם, שהתבוננות זו מביאה לא רק לידי אמונה בה', אלא גם לידי אהבתו ויראתו, שגם הן מצוות דאורייתא (הלכות יסודי התורה ב', ב).
גם לנו, לכל אחד מאתנו, יש מה לתרום למסעו של אברהם אבינו, מסע שעדיין נמשך. מסע שיסתיים רק כאשר האנושות כולה תכיר בקב"ה.